

Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar

Organization of Turkic States and the Opportunities
Created by the Nagorno-Karabakh Victory

Ali GÖK*

Öz

1992 yılında Ural-Altay dil ailesinden gelen ve birbirleriyle dil birliği olan Türkiye ile birlikte Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Orta Asya'da Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın bir araya gelmesiyle kültürel birlikteliği sağlamak, ekonomik ve politik problemleri çözmek amacıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirveleri süreci başlatılmıştır. Bu süreç 2009 yılında Türk Konseyi'ne dönüşerek örgütsel bütünleşmenin temeli atılmıştır. Ancak söz konusu devletler arasındaki ilişkilerde beklenti sadece ortak dil ya da tarihsel veya kültürel bütünleşme olmamakla birlikte, ortak siyasi ve ekonomik bir birlikteliktir. Bu noktada tam olarak bir örgütsel bütünleşme ise ancak 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı ile olabilmektedir. Söz konusu örgütsel bütünleşmeye giden süreci etkileyen en önemli gelişme ise İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'dır. Söz konusu savaşın Azerbaycan lehine sonuçlanması, Türk Devletleri Teşkilatı ile birlikte Türk entegrasyonuna doğru büyük bir adıma da kapı aralamıştır. Bu çalışmanın konusu Türk Devletleri Teşkilatı olmakla birlikte, çalışmanın ana amacı İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nın bu örgütsel bütünleşmeyi nasıl etkilediğidir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Konseyi, Türk Devletleri, Türk Entegrasyonu, Dağlık Karabağ Savaşı.

---

* Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi İslahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Gaziantep, Türkiye, ORCID 0000-0002-0734-459X, e-posta: aligok86@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 26.03.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 14.07.2022

Abstract

Along with Türkiye, there are languages of Azerbaijan in the South Caucasus, Kazakhstan, Uzbekistan and Kyrgyzstan in Central Asia that comes from the same Ural-Altaic language family and these languages are all related to each other. Together with this language union, the process of Cooperation Summits of Turkic-Speaking Countries started in 1992 to ensure cultural unity and solve economic and political problems by coming together. This process transformed into the Turkic Council in 2009, and the foundation of organizational integration was laid. However, the expectation in the relations among these states is not just a common language or historical or cultural integration but a common political and economic decoupling. At this point, full organizational integration has only occurred with the Organization of Turkic States in 2021. The most important development affecting the process leading to the organizational integration in question is the Second Nagorno-Karabakh War. The conclusion of this war in favour of Azerbaijan, together with the Organization of Turkic States, has become a major step towards Turkic integration. Even though the subject of this study is the Organization of Turkic States, the main purpose of the study is to examine how the Second Nagorno-Karabakh War affected this organizational integration.

Keywords: *Organization of Turkic States, Turkic Council, Turkic States, Turkic Integration, Nagorno-Karabakh War.*

Giriş

Türk devletleri kavramı, Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ancak coğrafi ve demografik bakımdan çok daha geniş bir bölgeyi ifade edebilen bir kavramdır. İngilizce literatürde “*Turkic World*” kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak Türkçe literatürdeki bazı kaynaklarda “*Turkic*” kelimesinin çevirisi olarak “Türki” kelimesi kullanılsa da, yakın zamanda artık doğrudan doğruya “Türk” kelimesi tercih edilir durumdadır. Söz konusu kavramlaştırma, Anadolu, Kafkasya, Orta Asya, İran, Balkanlar, Rusya-Sibirya, Orta Doğu coğrafyasındaki Türk varlığını ifade etmekle birlikte, Türk devletleri denildiğinde akla öncelikle Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gelmektedir.¹

---

¹ Yalçın Sarıkaya, “Türk Dünyasında Örgütlenme ve Bütünleşme Süreci”, *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turk-dunyasinda-orgutlenme-ve-butunlesme-sureci>, erişim 21.02.2022, Mukaddes Arslan, “TÜRKPA ve Türk Dünyasına Yönelik Adımları (2008-2019)”, Erdem Ünlen ve Aytağ Tokur (ed.), 9. *Uluslararası Atatürk Kongresi*,

Söz konusu Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk devletlerinin hem birbirleriyle hem de Türkiye ile tarih, dil ve kültür açılarından birtakım ortak noktaları bulunmaktadır. Bu devletler arasında kültürel ve ekonomik ilişkiler tarih boyunca devam edegelmiş, ancak Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu sistemin doğurduğu mücadelede, bu devletlerin bir araya gelmesine olanak tanımamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber 1990'lar, Türkiye ve bağımsızlıklarını kazanan uluslararası sistemin yeni aktörleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan için iş birliği noktasında yeni fırsatların doğmasını sağlamıştır. Dolayısıyla söz konusu devletler ikili ve bölgesel düzeyde çeşitli iş birliği arayışına yönelmiş ve 1992 yılında, Ural-Altay dil ailesinden gelen ve birbirleriyle dil birliği olan Türkiye ile birlikte Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Orta Asya'da Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın bir araya gelmesiyle Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirveleri süreci başlatılmıştır.² Söz konusu zirveler, ortak tarihe ve kültürel değerlere sahip olan Türk devletlerini bir araya getirmek, özellikle de ekonomik ve politik problemleri çözmek amacıyla toplanmış ve bu süreç 2009 yılında Türk Konseyi'ne dönüşerek örgütsel bütünleşmenin temeli atılmıştır. Ancak yine de tam olarak bir örgütsel bütünleşme 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı kurulana kadar sağlanamamıştır. Çünkü söz konusu devletler arasındaki ilişkilerde beklenti sadece ortak dil ya da tarihsel veya kültürel bütünleşme değil, ortak siyasi ve ekonomik bir birlikteliktir. Bunun sağlanamamış olmasının temel sebebi bölge devletlerinin güç merkezi Rusya'da olan bir imparatorluğun çevresi olarak

---

Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021, s. 1428.

² Bu birlikteliğin önemli tanımlayıcı unsurlarından görülen "Ural-Altay dilleri kuramı", Ural ve Altay dillerinin köken birliğini ifade etmekle birlikte, 18. yüzyıldan itibaren çok sayıda eleştiri görmüş ve bir hipotez olarak bilimsel araştırmalarda tartışılmaya devam etmektedir. Dil bilimciler, Türkçe, Fin-Ugor, Moğol, Mançu (Tunguz), Kore ve Japon dilleri arasındaki benzerliklere odaklanarak, bu benzerlikler üzerinden menşei ve akrabalıkları hakkında birtakım kuramlar ortaya atmışlar ve bu dilleri "Ural-Altay" ve "Altay" adları altında gruplandırmışlardır. Karatay, Ural-Altay kuramını "yokluğu ispatlanamamış" bir olgu olarak ifade etmekle birlikte, Temir, Türkçenin bu gruptaki dillerle akrabalığı ya da onlarla aynı kökenden olup olmadığı hususunun çalışmaların gelişmesine bağlı kalacağını düşünmektedir. Osman Karatay, *Ural-Altay Kuramı*. Selenge Yayınları, İstanbul, 2020.; Ahmet Temir, "Ural-Altay ve Altay Dilleri", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, <https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/temir.pdf>, erişim 24.06.2022.

görülmesi ve bu bakış açısını Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam ettirme arzusu olarak görülse de asıl sebep diğer devletler ile olan problemlerde birbirlerine destek verememeleridir. Bu problemlerin en önemli örneği de 1988 yılından bu yana çözümü beklenen Dağlık Karabağ sorunudur. Hiç şüphesiz bu örgütsel bütünleşmeye giden süreci etkileyen en önemli gelişme yine Dağlık Karabağ olmuştur. 2020 yılındaki İkinci Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın bölgedeki jeostratejik konumunu güçlendiren bir gelişme olmakla birlikte, bunun yanında hem başta Türkiye olmak üzere ilgili devletlerin söz konusu sorunun çözümündeki destekleri hem de Dağlık Karabağ'ın söz konusu yeni konumu Türk entegrasyonuna doğru büyük bir adıma da kapı aralamıştır.

Bu çalışmanın konusu da söz konusu entegrasyonun sonucunda ortaya çıkan Türk Devletleri Teşkilatı olmakla birlikte, çalışmanın temel amacı Dağlık Karabağ zaferinin bu örgütsel bütünleşmeyi nasıl etkilediğinin incelenmesidir. Buradan hareketle, çalışmada öncelikle Türk Devletleri Teşkilatı'nın bir uluslararası örgüt olarak tarihsel gelişimi, yapısı ve amaçları hakkında bilgiler verilecektir. Ayrıca ilk bölümde Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel güç olabilme yolunda ne gibi avantajlarının olabileceği tartışılacaktır. Akabinde İkinci Dağlık Savaşı'nın gelişimi ele alınacak olup, başta Türkiye olmak üzere ilgili devletlerin bu savaştaki konumları incelenecektir. Son olarak Dağlık Karabağ zaferinin yarattığı fırsatlar ve bu fırsatların Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşum sürecine etkisi ele alınacaktır.

1. Türk Devletleri Teşkilatı

Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Konseyi olarak bilinen ama asıl adı Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi olan organizasyonun 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da düzenlenen sekizinci zirvesinde kurulmuştur. Bu noktada Türk Devletleri Teşkilatı'nın, 1992 yılından bu yana düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirvelerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını³ ve Türk Konseyi'nin kurumsallaşmış ve bir uluslararası örgüte dönüşmüş hali olduğunu söylemek mümkündür.

---

³ Teoman E. Tulun, "Kazakistan Cumhuriyeti: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Öncü Ülkesi", *OSF Preprints*, 2022, <https://osf.io/fwg4z>, erişim 21.02.2022.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirveleri süreci, Ural-Altay dil ailesinden gelen ve birbirleriyle dil birliği olan Türkiye ile birlikte Güney Kafkasya’da Azerbaycan, Orta Asya’da Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’ın bir araya gelmesiyle 1992 yılında ortaya çıkmıştır.⁴ Ortak tarihe ve kültürel değerlere sahip olan Türk devletlerini bir araya getirmek amacıyla toplanan söz konusu zirveler, Türk Konseyi’nin temelini oluşturmuştur. Özellikle ekonomik ve politik problemlerin çözülmesine olanak veren bu zirvelerde, iş birliğinin ve istikrarın sağlanması adına kurumsallaşmaya yönelik adımlar atılmıştır.⁵ On kez gerçekleştirilen zirveler sonucunda 3 Ekim 2009 tarihinde imzalanan ve 17 Kasım 2010’da yürürlüğe giren Nahçıvan Anlaşması’yla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi yani Türk Konseyi kurulmuştur.⁶

Türk Konseyi’nin 12 Kasım 2021’de İstanbul’da gerçekleşen sekizinci zirvesinde “Aksakallı Elbaşı” Nursultan Nazarbayev’in 2019 yılında Bakü zirvesinde önerdiği gibi Türk Konseyi’nin ismi, “Türk Devletler Teşkilatı” olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin temel hedefi kurumsallaşma gayretlerinin artırılması olarak görülmektedir. Nazarbayev’in de “Turan” koridorunun kurulması şeklinde ifade ettiği bir entegrasyon (Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi) sürecine girilmiştir.⁷

Türk Devletleri Teşkilatı’nda Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan kurucu üyeler olmakla birlikte, 2019 yılında Özbekistan’ın katılımıyla üye sayısı 5’e çıkmış, Macaristan ve Türkmenistan da gözlemci statüde üyelik elde etmiştir.⁸

---

⁴ “Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi)”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, erişim 21.02.2022.

⁵ Yeşim Kaygusuz, “Kuruluşunun 10. Yılında Türk Konseyi’nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2020, 8:1, s. 203.

⁶ Çiğdem Şahin, “Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)”, Vecdi Can, Köksal Şahin ve M. Kürşad Uçar, (ed.), *13. Türk Dünyası Kongresi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 1165., Yalçın Sarıkaya, “Türkî Cumhuriyetler’den Türk Devletleri Teşkilatı’na 30 Yıllık Muhasebesi”, *TASAV*, 2021, <https://www.tasav.org/index.php/turki-cumhuriyetler-den-turk-devletleri-teskilati-na-30-yilin-muhasebesi.html>, erişim 21.02.2022.

⁷ Murat Aslan, “Türk Konseyi Fırsatlar ve Algılar”, *SETA Perspektif*, 2021, 321, s. 2.

⁸ Oğuzhan Manioğlu, “Türk Devletleri Teşkilatı”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 2021, <http://politikakaademisi.org/2021/11/18/turk-devletleri-teskilati/>, erişim 22.02.2022.

Türk Devletleri Teşkilatı'na bağlı yardımcı kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunlar, merkezi Ankara'da bulunan Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY), Nur-Sultan'da bulunan Uluslararası Türk Akademisi, Bakü'de bulunan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ile yine Bakü'de bulunan Türk Kültür ve Miras Vakfı'dır.⁹

Türk Devletleri Teşkilatı'nın hukuksal temeli 3 Ekim 2009 tarihli Nahçıvan Antlaşması'na ve 12 Kasım 2021 tarihli Türk Devletleri Teşkilatı'nın sekizinci zirve bildirisine dayanmaktadır. Söz konusu belgelerde Teşkilata üye olan ülkelerin, Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması'nın amaçları ve ilkelerinin yanı sıra uluslararası hukukun diğer evrensel olarak kabul edilen normlarının benimsendiği özellikle belirtilmektedir. Bu belgelere göre, barış ve güvenliğin sağlanması ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin uluslararası normlar, Teşkilatın bünyesinde gerçekleştirilecek iş birliklerinin temelini oluşturmaktadır.¹⁰ 22 maddelik Nahçıvan Antlaşması içeriği incelendiğinde; ilk olarak, antlaşmaya taraf devletler arasında iş birliğinin ve toplumlar arasındaki tarihî ve kültürel bağların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Akabinde ise, birliğin yapısı, görevleri, amaçları, bütçesi ve uluslararası ilişkiler ve anlaşmazlıkların çözümü gibi konularda bilgiler bulunmaktadır.¹¹ Ayrıca, demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim gibi temel ilkelere bağlılıklar da ifade edilmektedir.¹²

Teşkilatın, Nahçıvan Antlaşması'nın ikinci maddesinde ortaya konan temel amaç ve görevleri şu şekildedir:¹³

- Taraflar arasında karşılıklı güvenin güçlendirilmesi,
- Bölgede ve bölge dışında barışın korunması,
- Dış politika konularında ortak tutumlar benimsenmesi,

---

⁹ Sarıkaya, age; "Türk Devletleri Teşkilatı Organizasyon Şeması", *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-semasi>, erişim 22.02.2022.

¹⁰ "Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında", *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> erişim 22.02.2022.

¹¹ Manioğlu, age.

¹² "Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında", *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>, erişim 22.02.2022.

¹³ "Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında", *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>, erişim 22.02.2022.

- Uluslararası terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık ve sınır ötesi suçlarla mücadele için eylemlerin koordine edilmesi,
- Ortak amaçlarla ilgili her alanda etkili bölgesel ve ikili iş birliğinin geliştirilmesi,
- Ticaret ve yatırım için uygun koşulların yaratılması,
- Kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişimin amaçlanması,
- Hukukun üstünlüğünün sağlanması, iyi yönetim ve insan haklarının korunması konularının tartışılması,
- Bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında etkileşimin genişletilmesi,
- Kitle iletişim araçlarıyla etkileşimin ve daha yoğun bir iletişimin teşvik edilmesi,
- Hukuki konularda bilgi değişimi ve adli iş birliğinin teşvik edilmesi.

Söz konusu amaç ve görevlerin ortak noktası, antlaşmaya taraf devletler arasında iş birliğinin geliştirilmesi, Konseyin bölgesel alanda güçlenmesi ve etkinliğinin artırılmasıdır.

Nağçıvan Antlaşması'nda ortaya konan söz konusu amaçlar doğrultusunda birçok adım atılmıştır. 2011 yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde toplanan zirvede ekonomi ve ticaret, 2012 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te toplanan zirvede bilim ve kültür, 2013 yılında Azerbaycan'ın Gebele şehrinde toplanan zirvede ulaşım, 2014 yılında Türkiye'nin Muğla şehrinde toplanan zirvede turizm, 2015 yılında Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'da toplanan zirvede medya ve enformasyon, 2018 yılında Kırgızistan'ın Çolpan şehrinde toplanan zirvede ise gençlik ve ulusal sporlar konusunda iş birliğinin sağlanabilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır.¹⁴ Örneğin bu çabaların sonucu olarak 2012 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından dil, edebiyat,

---

¹⁴ Ruslan Rehimov, "Nağçıvan Anlaşması 10. yılında tarihi dönemeçte", *Anadolu Ajansı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nahcivan-anlasmasi-10-yilinda-tarihi-donemecte/1600917>, erişim 25.06.2022.

kültür ve tarih alanlarında ortak bilimsel faaliyetlerde bulunmak için Konsey bünyesinde Türk Akademisi kurulmuştur.¹⁵ Türk Akademisi, çok kısa sürede ilgili devletler arasında bilimsel faaliyetleri koordine edebilen bir merkez haline gelmiştir.¹⁶ Nahçıvan Antlaşması'nda ortaya konan amaçların bir başka sonucu olarak, Azerbaycan'ın girişimi, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin de destekleriyle 2012 yılında Uluslararası Türk Kültürü ve Mirası Vakfı kurulmuştur. Vakfın temel amacı, "Türk dili konuşan halkların kültür ve mirasını korumak, incelemek ve tanıtmakla birlikte, vakıf bu amaçları gerçekleştirmek için çeşitli uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak kültür, eğitim, bilim, insan hakları, turizm, bilgi ve iletişim alanlarında ve Türk halkları arasındaki diğer öncelikli alanlardaki faaliyetleri desteklemektedir."¹⁷

Türk Devletleri Teşkilatı'nın, sekizinci zirve bildirisinde ise 121 maddelik bildiri yayımlanarak, başta siyasi, dış politika ve güvenlik olmak üzere ekonomik ve sektörel konularda iş birliği ile üçüncü taraflarla iş birliği konularında atılacak önemi adımlar ifade edilmiştir.¹⁸ Ayrıca bildiride, üye devletlerin egemenliklerinin güçlenmesi ile ekonomik olarak gelişmeleri ve bölgesel politikalarda etkinliklerinin artırılmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın rolünün de altı çizilmiştir.¹⁹

Türk Devletleri Teşkilatı'nın organları; "Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryadan" oluşmaktadır. Teşkilatın temel karar organı, Dönem Başkanlığı'nı üstlenen devlet (alfabetik sıraya göre) tarafından başkanlığı yürütülen Devlet Başkanları Konseyi'dir. Faaliyetler İstanbul merkezli Sekreteryaya tarafından organize edilmektedir.²⁰

---

¹⁵ "Türk Akademisi", *Türk Devletleri Teşkilatı*, https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1, erişim 25.06.2022.

¹⁶ Rehimov, age.

¹⁷ "Türk Kültür ve Miras Vakfı", *Türk Devletleri Teşkilatı*, https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5, erişim 25.06.2022.

¹⁸ "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>, erişim 23.02.2022).

¹⁹ İlyas Topsakal ve A. Kürşad Zengin, "Türk Devletleri Teşkilatı: Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Çıktılar", *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-devletleri-teskilati-siyasi-ekonomik-ve-kulturel-ciktilar> erişim 23.02.2022.

²⁰ "Türk Devletleri Teşkilatı Organizasyon Şeması", *Türk Devletleri Teşkilatı*,

Türk Devletleri Teşkilatı söz konusu kurumsal yapısı ve ortaya koyduğu hedefleri ve amaçlarıyla Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde önemli bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Bu çerçevede bir sonraki bölümde Teşkilatın bölgesel açıdan neden önem arz ettiği analiz edilecektir.

1.1. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Bölgesel Önemi

Modern uluslararası sisteminin yeniden belirlendiği zaman dilimlerinde özellikle de Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonraki süreçlerde Sovyetler Birliği'nin başat güç olabilme arzusu ve Kafkasya ve Orta Asya Türk devletlerinin bu arzuları önleyebilecek güçte olamamaları, söz konusu devletlerin bağımsız birer devlet olarak varlıklarını devam ettirmelerine olanak tanımamıştır.²¹ Ancak 1989 yılından itibaren uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler Kafkasya ve Orta Asya'nın siyasi yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin dağılarak bölge devletlerinin bağımsızlıkları hem ilgili devletleri hem de dünyayı hazırlıksız yakalamıştır.²² Bu doğrultuda 1990'lı yıllarda bölge devletlerinin temel meselesi, her devletin etnik bileşimi ve her cumhuriyetin Sovyetler Birliği'nden miras kalan yapay sınırlar içinde bir “ulus-devlet” inşa edebilme çabası olmuştur.²³ Kafkasya ve Orta Asya'da bulunan Türk devletleri, geçmiş dönemlerde egemen bir devlet yapısına sahip olabilmeyi farklı açılardan test etmiş olsalar da, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunda ortaya çıkan problemleri tek başlarına çözebilecek durumda değillerdi.²⁴

Brzezinski'ye göre, Kafkasya ve Orta Asya Türk devletlerinin çoğu daha milliyetçi nedenlerle harekete geçmemişken bile Rusya, Orta Asya toplumlarını “Türkistan” diye ifade edilecek tek bir politik çatı altına

---

<https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-semasi>, erişim 22.02.2022).

²¹ Araz Aslanlı, *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 2013, s. 13.

²² Mustafa Aydın, “Geopolitics of Central Asia and the Caucasus; Continuity and Change Since the End of the Cold War”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, 2001, 32, s. 168.

²³ Dianne L. Smith, “Central Asia: A New Great Game?”, *US Army War College Press*, 1996, https://www.files.ethz.ch/isn/109548/Central_Asia_New_Great.pdf, erişim 24.02.2022.

²⁴ Erhan Büyükkakıncı, “Sovyet Sonrası Orta Asya'da Türkiye'nin Dış Politika Açılımları: Özbekistan ve Türkmenistan ile İlişkiler”, Faruk Sönmezoglu, (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, DER Yayınları, İstanbul, 2004, s. 787-788.

getirme isteklerini reddetmiştir. Rusya, bunun yerine bölünmüş bir coğrafya ve toplumları tercih etmiştir. Bu nedenle bölgedeki devletlerin yeni bağımsız statülerine ya da gerekli bölgesel iş birliğine hazırlıklı olmamaları şaşırtıcı değildir.²⁵

Ancak temel sorun bu devletlerin istikrarlı bir demokratik ve ekonomik yapıya sahip olmalarının zaman alacağıdır.²⁶ Bu nedenle söz konusu devletler, başta Rusya ve diğer eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle ilişkilerini koparmayarak ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile ilişkiler kurarak, yeni düzene uyum göstermeye çalıştılar. Dolayısıyla, Kafkasya ve Orta Asya bölgesi, 1990'lı yıllar boyunca dünya siyaseti için çok farklı bir jeostratejik öneme sahip olmuştur. Ancak hiçbir aktör tek başına özellikle de Kafkasya ve Orta Asya Türk devletlerinin sorunlarını çözmesine yardımcı olacak politikalar geliştirme noktasında potansiyele sahip olamamıştır. Çünkü söz konusu aktörlerin küresel ve bölgesel çıkarları, ilgili devletlerinin beklentileri ve arzuladıkları ilişki modellerine uymamaktadır.²⁷ Ayrıca bölge devletleri arasındaki sınır çatışmaları ve su paylaşımı gibi çözüm bekleyen sorunlar nedeniyle bölgede oluşması gereken dostluk ilişkilerinin kurulması zorlaşmış, dolayısıyla bölgesel bir birliktelik söz konusu olamamıştır. Bölge devletlerinin söz konusu sorunlar ve istikrarsızlık faktörleri nedeniyle bölge dışı devletlerle ittifak arayışına girmeleri, bu sorunları çözmek yerine daha da derinleştirmiştir. Bu durum ise bölgeyi hem Rusya açısından hem de bölge dışı devletler açısından kolay etki edilebilecek yer haline getirmiştir.²⁸

Bu duruma ek olarak bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları ve jeostratejik konum, bölgeyi Rusya ve ABD için stratejik olarak da önemli kılmıştır.²⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Aleksandr Dugin

---

²⁵ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (çev. Yelda Türedi), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 179.

²⁶ Tayyar Arı, "Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri", Tayyar Arı (ed.), *Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s. 13.

²⁷ Erhan Büyükakıncı, a.g.e., s. 792-799.

²⁸ Arı, *Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine*, a.g.e., s. 14.

²⁹ Azer Babayev, "Nagorno-Karabakh: The Genesis and Dynamics of the Conflict", Azer Babayev, Bruno Schoch ve Hans-Joachim Spanger (ed.), *The Nagorno-Karabakh*

ve Zbigniew Brzezinski gibi bazı Rus ve Batılı bilim adamları, bölgedeki gelişmeleri, ünlü jeopolitik teorisyeni Halford J. Mackinder'in Kalpgah yaklaşımına atıfta bulunarak, "sıfır toplamlı oyun" çerçevesinde ele aldılar. Bu yaklaşıma göre, ABD ve Rusya arasındaki mücadele bu bölgeye de yansımış, iki aktör arasındaki dış politika tercihleri, bölge yapısının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır.³⁰

Dugin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte güç dengesinde Avrupa-Atlantikçi blok avantajlı konuma geçse de, Rusya'nın askerî-siyasi ve kültürel anlamda Avrasya'da kontrolü sağlamasıyla, tekrar bir jeopolitik mücadelenin yaşanacağını düşünmektedir.³¹ Brzezinski ise, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Avrasya'da bir güç boşluğu oluştuğunu, bu boşluğun ABD tarafından doldurulması gerektiğini aksi takdirde uluslararası sistemde bir "kara delik" oluşabileceğini ifade etmektedir.³² Brzezinski'ye göre bu nedenle Avrasya artık üzerinde güç mücadelelerinin yaşanacağı bir satranç tahtasıdır.³³

Bu noktada öncelikle Dugin'in jeopolitik düşüncesiyle paralel şekilde Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'yı, Rusya'nın etki alanı olarak ilan ederken, bölgede Rusya'nın tarihsel haklarının olduğu iddia edilmeye başlanmıştır.³⁴ Özellikle de 19. yüzyıldan 1991 yılına kadar Kafkasya ve Orta Asya'nın ister Çarlık ister Sovyet döneminde olsun, güç merkezi Rusya'da olan bir imparatorluğun çevresi olarak görülmesi ve bu bakış açısını Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam ettirme arzusu temel problem olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ilgili devletler egemenliklerini kazansalar da, siyasi ve coğrafi koşullar nedeniyle Rusya'nın gücünü bölgeye kolayca enjekte edebilmesi, ister liberal ister aşırı milliyetçi olsun, Rus seçkinlerinin bölgeyi Rusya'nın özel çıkarları ve ayrıcalıkları olan bir bölge olarak görme eğilimi, bölgede 16 milyonluk bir Rus diasporasının

---

Deadlock, Springer VS, 2020, s. 23.

³⁰ Ertan Efeğil, "Orta Asya Devletlerinin Dış Politikasını Belirleyen Temel Faktörler: Rejim Güvenliğine Karşı Yayılmacı Jeopolitik Rekabet", Tayyar Arı (ed.), *Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s.41

³¹ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2014, s. 51-52.

³² Brzezinski, age, s. 127.

³³ Brzezinski, age, s. 32.

³⁴ Efeğil, age, s. 42.

varlığı ve bölgenin silah ve askerî uzmanlıktan temel ekonomik ithalata kadar bir dizi ihtiyaç için Rusya'ya bağımlılığı, Kafkasya ve Orta Asya Türk devletlerinin sorunlar yaşamalarının temel sebepleridir.³⁵

Bu nedenle de Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinden, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın üye olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Kırgızistan ile Kazakistan'ın üye olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, yine Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın üye olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomi Topluluğu Rusya merkezli olduklarından, eşit düzeyde siyasi, güvenlik ve ekonomik konularda tam bir iş birliğini sağlamak yerine, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu durum, ilgili devletlerin birbiriyle yakınlaşmasını ve entegrasyon sağlamasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Rusya'nın 1991'den beri aktif olarak Kafkasya ve Orta Asya üzerinde ekonomik, siyasi ve askerî kontrolü yeniden tesis etme politikası izlediğini söylemek mümkündür.³⁶ Bu çerçevede Baev'e göre ise Rusya aslında Avrasya'da bir statükocu güç konumundadır.³⁷

Coğrafi konum itibarıyla Rusya'nın bölgedeki çıkarları şu şekilde ifade edilebilir:

- Sınırlarının güvenliğini sağlamak,
- Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak,
- Orta Asya ülkelerini BDT'de birleştirmek ve yakın müttefikler haline getirmek,
- Rusya Federasyonu'nun dağılma tehdidinden korunması,
- ABD ve AB ülkeleri gibi rakip aktörlerin bölgeye girişini engellemek,
- Bölgede "İslami köktencilik" yayılmasına karşı mücadele.³⁸

---

³⁵ Rajan Menon, "Central Asia's Foreign Policy and Security Challenges: Implications for the United States", *The National Bureau of Asian Research*, 1995, s. 7, <https://www.files.ethz.ch/isn/144608/vol6no4.pdf>, erişim 24.02.2022.

³⁶ Aydın, age, s. 171.

³⁷ Pavel Baev, "Russia's policies in the North and South Caucasus", *European Union Institute for Security Studies*, 2003, s. 50.

³⁸ Vitaly V. Naumkin, "Russian Policy in the South Caucasus", *Connections*, 2002, 1:3,

Kafkasya ve Orta Asya Türk devletlerinin sorunlarını çözmesine ve iş birliğine engel teşkil eden bir diğer aktör de ABD'dir. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin temel hedefi Sovyetler Birliği sonrası güç boşluğunu doldurabilmek adına bölge devletleriyle güvenliğin geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmada iş birliğinin teşvik edilmesi olmuştur. ABD, İran, Afganistan, Rusya ve Çin gibi rakiplerinin coğrafi alanlarına erişim sağlamak, onlara baskı uygulamak ve genel olarak askerî operasyonları yürütmek amacıyla bölgede askerî üsler kurulması³⁹ ve mümkünse kendisine yakın politik iradeleri iktidara getirebilme stratejilerini benimsemiştir.

Genel olarak Batı, özellikle de ABD'nin bölgedeki çıkarları şu şekilde ifade edilebilir:

- Tehdit olarak algılanan Rusya ve İran'ı çevrelemek,
- Bölgede enerji arzı güvenliğini sağlamak,
- Bölgeyi alternatif pazar olarak değerlendirmek,
- Bölgeyi güvenlik ve diğer küresel politikalarda bir askerî üs olarak kullanmak.⁴⁰

Rusya ve ABD'nin bölge üzerindeki bu güç mücadelesi ilgili ülkelerin iç meselelerini de etkilemiştir. Rusya ve ABD'nin ilgili ülkelerdeki etnik, mezhepsel, siyasi ve bölgesel çatışmalara dolaylı olarak müdahil olmaları önemli bir etkidir. 1990'lardaki Tacik iç savaşı, 1990 ve 2010'da Oğ'taki (Kırgızistan) etnik ayaklanmaları, 2005'teki Andican'daki (Özbekistan) halk ayaklanması, Kırgızistan'daki iki devrim (2005 ve 2010) bu durumun örnekleridir. Ayrıca otoriter liderler arasındaki siyasi hırslar ve kişisel düşmanlıklar da bölge içi iş birliği fırsatlarını da sınırlamıştır.⁴¹ Bütün bu gelişmeler ve küresel aktörlerin bölge üzerinde hegemonya kurma arayışları, bölge ülkeleri arasında hem bazı konularda iş birliğinin sağlanması hem de anlaşmazlıkların çözümünde güçlü bir dayanışma çatısı ihtiyacını doğurmuştur.

---

s. 31; Mahdi Karimi, "Rivalry of Global Powers in Central Asia after the Cold War, *Geopolitics Quarterly*, 2015, 10:4, s. 132-133.

³⁹ Karimi, age, s. 128-129.

⁴⁰ Aslanlı, age, s. 16-17.

⁴¹ Uuriintuya Batsaikhan ve Marek Dabrowski, "Central Asia Twenty-five Years After the Breakup of the USSR", *Russian Journal of Economics*, 2017, 3, s. 299-300.

Ancak bir araya gelebilme başarısızlığı tam bir bilmecedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana neredeyse tüm dünya bölgelerinde bölgesel örgütlerin yükselişi görülürken, Türkiye'nin de müdahil olabileceği Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan arasında kalıcı bölgesel iş birliği kurma girişimleri başarısız oldu.⁴²

Orta Asya bölgesinde kurumsal nitelikleri yüksek ve etkin olan bölgesel örgütler olmasa da ilgili ülkeler arasında ikili ya da çok taraflı iş birliği girişimleri de olmuştur. 1993 yılında Taşkent'te toplanan beş liderin "Ortak Pazar için Beş Orta Asya Devleti Protokolü", 1994 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın imzaladığı "Çolpon-Ata'da Entegre Ekonomik Alanın Oluşturulmasına İlişkin Antlaşma", 1996 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın imzaladıkları "Ebedi Dostluk Antlaşması", 1998 yılında oluşturulan ve 2001 yılında "Orta Asya İşbirliği Örgütü"ne dönüşen "Orta Asya Ekonomik Topluluğu" bunlardan bazılarıdır.⁴³ Bu çabaların ilgili devletlerin egemenliklerini özellikle Rusya'ya karşı güçlendirmek, bölgesel iş birliğini sağlamak ve anlaşmazlıkları çözmek bakımından başarıya ulaştığını söylemek güçtür.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ise bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla ortaya çıktığını söylemek mümkündür. O halde günümüzde farklı olan nedir? Türk Devletleri Teşkilatı'nın bahse konu olan daha önceki denemelerden farkı nedir? İlgili devletlerin Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında bir araya gelmelerini sağlayan gelişmeler nelerdir?

Türk Konseyi'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na dönüştürülmesi üye devletlerin söz konusu ihtiyaçlarını ve iş birliğine yükledikleri anlamı ortaya koymaktadır. Topsakal ve Zengin'e göre bu dönüşüm aynı zamanda, *"Teşkilatın; üye devletlerin bir potada eritilmesi yoluyla teklik kazanmasını değil, onların tek tek, eşit statüyle ortak amaçlar etrafında birlik olmasına yönelik suurunu ifade etmektedir."*⁴⁴

---

⁴² Sebastian Krapohl ve Alexandra Vasileva Dienes, "The Region That Isn't: China, Russia and the Failure of Regional Integration in Central Asia", *Asia Europe Journal*, 2020, 18, s. 347.

⁴³ Sarıkaya, age.

⁴⁴ Topsakal ve Zengin, age.

Teşkilata üye devletlerin; “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” belgesinde ortaya koydukları amaçlar iş birliğine ve teşkilata yükledikleri anlamın bir nevi yansımasıdır. Belgede iş birliği ihtiyacı şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Geçmişten alınan derslere rağmen, uluslararası barış, güvenlik ve refah hâlâ belirsizdir. Pek çok belirsizliği ile küreselleşmenin mevcut aşaması, dünyadaki tüm toplumların ihtiyaçlarını adil bir şekilde karşılayabilmek için uluslararası sistemi daha etkili, iş birliğine dayalı ve temsili yansıtan bir hale getirme ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Uluslararası sistem, evrensel değerleri teşvik etmeye devam ederken tüm ülkelerin güvenliğine ve refahına katkıda bulunmalıdır. Bölgesel kuruluşlar, çok ihtiyaç duyulan bu küresel çabanın desteklenmesinde önemli rol oynayabilirler. Bu anlayışla, mevcut belge, bölgesel düzeydeki gerçek ihtiyaçlardan kaynaklanan ve aynı zamanda küresel dinamiklerin farkındalığına dayanan bir vizyon ortaya koymaktadır. 2009 yılındaki kuruluşundan bu yana, kısaca Türk Konseyi olarak bilinen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, gücünü halklarımızın dil, kültür ve ortak geçmişindeki ortaklıklardan almıştır. Bu, bölgesel bir Teşkilata dönüşmek üzere Üye Devletler arasında iş birliğinin kademeli olarak kurumsallaşması için elverişli bir temel sağlamıştır. Türk Konseyi'nin yöneldiği istikamet, artık yeni ismine, Türk Devletleri Teşkilatı, tam olarak yansıtılmaktadır. Son birkaç yılda, Türk Konseyi, çeşitli alanlarda iş birliğine dayalı çalışmalarını genişletmeye ve derinleştirmeye başlamıştı. Bağımsız ve egemen Üye Devletlerin siyasi iradesine dayanan Teşkilat, artık üyelerinin ihtiyaçları doğrultusunda, daha fazla karşılıklı destek ve dayanışma yaratmayı vaat eden iş birliği için, etkisi giderek artan bir platformu temsil etmektedir. Devam eden bu sürecin ileriye dönük, gerçekçi bir vizyonla desteklenmesi gerekmektedir.”⁴⁵

Belgede siyasi alan olarak en önemli husus teşkilata üye olan devletlerin ortak çıkar söz konusu olduğunda, uluslararası veya bölgesel dış politika hususlarında istişarede bulunmak üzere düzenli bir mekanizma geliştirmek için adım atacaklarının belirtilmesidir.⁴⁶

⁴⁵ “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, erişim 25.02.2022.

⁴⁶ Cengiz Tomar, “Tarihi dönüm noktası: Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi”,

Kafkasya ve Orta Asya’da bölgesel iş birliğinin bu doğuşuna ivme kazandıran üç ana etken bulunmaktadır. Bunlar ekonomik entegrasyon ve enerji arzı beklentisi, siyasi ve ekonomik reformlar ve 2020 yılındaki Dağlık Karabağ zaferidir.

Avrupa ve Asya’yı bölge genelinde birbirine bağlayan kıta ticareti ve enerji arzı beklentisi artık bir yanılısma değil, hızla gerçeğe dönüşme ihtiyacını doğurmuştur.⁴⁷ İlgili devletlerin toplam 1,3 trilyon dolarlık millî geliri, 560 milyar dolarlık dış ticaret hacimleri, 250 milyar dolarlık yurtdışı yatırım stokları ve üretim kapasiteleri Türk Devletleri Teşkilatı’nın ekonomik potansiyelini işaret etmektedir.⁴⁸ Bu süreçten tam olarak yararlanmak için Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan devletlerinin, ekonomik ve gümrük konularında koordinasyonlarını geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Vizyon belgesinin ekonomik entegrasyon kısmında “Üye Devletlerin, Bölgesel ve Küresel Ekonomik İstikrara Katkıda Bulunmak Üzere Doğu ve Batı-Kuzey ve Güney Ticaret Koridorlarını Birbirine Bağlayan Güçlü Bir Bölgesel Ekonomik Gruba Dönüştürülmesi” maddesi, Türk Devletleri Teşkilatı’nın ekonomik olarak hedefini ortaya koymaktadır.⁴⁹ Bir diğer etken de siyasi ve ekonomik reformlardır. 2015’ten itibaren Kazakistan’da ciddi bir siyasi ve ekonomik reform çabası başlamıştır. 2016 yılında Özbekistan’daki iktidar geçişi, her sektörde devlet kurumlarının reformu için iddialı bir program başlatan Şavkat Mirziyoyev’in iktidara gelmesine yol açmıştır. Bu reform girişimleri, statükodan yararlanan güçleri zayıflatmış ve ekonomik modernizasyon ile kalkınmayı sağlamak için daha yüksek düzeyde bölgesel iş birliğini gerektirmiştir.⁵⁰

Bütün bu etkenlerden özellikle enerji arzına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Bu noktada bu tarz bölgesel bağlamdaki birlikteliklerde

---

Anadolu Ajansı, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tarihi-donum-noktasi-turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi/2425103>, erişim 25.02.2022.

⁴⁷ Svante E. Cornell ve S. Frederick Starr, *Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring?*, American Foreign Policy Council, Washington, 2018, s. 8.

⁴⁸ Deniz İstikbal, “Türk Dünyasının Ekonomik Potansiyeli”, *SETA ANALİZ*, <https://www.setav.org/turk-dunyasinin-ekonomik-potansiyeli/>, erişim 25.02.2022.

⁴⁹ Tomar, Age.

⁵⁰ Cornell ve Starr, age, s. 8-9.

enerji iş birliğini önemli kılan, enerjinin üye devletlerin ekonomi ve güvenlikleri için stratejik önemidir. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan petrol ve doğalgaz kaynağı bakımından zengin rezervlere sahip iken, Kırgızistan hidroelektrik potansiyeline sahiptir. Türkiye ise söz konusu Türk devletlerinin özellikle Avrupa'nın enerji piyasalarına erişimlerinde kolaylık sağlayabilecek jeopolitik özellikleri elinde bulundurmaktadır.⁵¹

Sonuç olarak Teşkilatın, özellikle bölgesel ve uluslararası sorunlar olmak üzere; siyasi, güvenlik, ekonomi ve enerji konularında, ortak tutum ve söylem gerçekleştirmesi beklentisi hâkimdir.⁵² Bu beklentinin gerçekleşmesi durumunda özellikle Rusya ve Çin bloğu karşısında Teşkilatın yeni bir bölgesel güç bloğu oluşturma durumu söz konusu olacaktır.

Bu noktada Macaristan'ın Teşkilata katılım için yoğun isteği, benzer şekilde Vişegrad Dörtlüsü'nün, Budapeşte Zirvesi'ne katılım gösterme isteği, Teşkilatın uluslararası sistemde jeopolitik kabulünün bir yansımasıdır. Yine Kırgızistan'ın iş birliğini arttırmaya yönelik Orta Asya-Güney Kafkasya platformunun oluşturulması için isteği, bölgeselleşmeye yönelik etkenlerin siyasal sonuçları olarak değerlendirilebilir.⁵³

Ancak asıl etken ve fırsat İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ile birlikte hâsıl olmuştur. Bu savaş esnasında Türk Konseyi üyelerinin gösterdiği ortak tutum ve savaşın Azerbaycan lehine sonuçlanarak Dağlık Karabağ'ın büyük oranda Ermenistan işgalinden kurtulması hem iş birliği hem de Teşkilatın bölgesel bir güç olabilme yolundaki adımlarının öncüsü olmuştur.

Bir sonraki bölümde İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ve bu savaşın neticesinin Türk Devletleri Teşkilatı'na etkisi incelenecektir.

---

⁵¹ Oktay F. Tanrısever, "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerinde Enerji Boyutu", *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turkiyenin-turk-cumhuriyetleri-ile-iliskilerinde-enerji-boyutu> erişim 23.02.2022, Kalli Raptis, "Nagorno Karabakh and the Eurasian Transport Corridor", *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, 1998, s. 1. <https://ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/23252>, erişim 27.02.2022.

⁵² Topsakal ve Zengin, age.

⁵³ Topsakal ve Zengin, age.

2. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı

1920'lerde Sovyetler Birliği Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'ni kurmuş ve Bolşevik yönetimi altında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği Dağlık Karabağ sorununu bir iç mesele olarak görmüş ve kendi ulusal çıkarları doğrultusunda genelde geleneksel güç araçlarıyla bastırmaya ve çözümlenmeye çalışmıştır.⁵⁴

Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılma süreciyle birlikte Ermenistan ve Azerbaycan üzerindeki hâkimiyeti azalmış⁵⁵ ve 1980'lerin ortalarında Sovyetler Birliği tarafından uygulamaya konan “perestroyka ve glasnost” politikalarını⁵⁶ değerlendiren Ermenistan, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin Ermenistan'a katılması isteğinde bulunmuştur. Ancak Ermenistan gerekli kamuoyu desteğini bulamayınca, Dağlık Karabağ'da Ermenilerin “self-determinasyon” hakkını⁵⁷ gündeme getirmeye başlamış ve bağımsızlık talep etmiştir.⁵⁸ Bu durum, her iki taraf için de şiddetli bir çatışmanın başlangıcını tetiklemiştir.⁵⁹

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, özerk bölge resmen bağımsızlığını ilan etmiş ve Ermenistan ile Azerbaycan arasında patlak veren savaşta geride yaklaşık 30.000 kayıp ve yüz binlerce mülteci kalmıştır.⁶⁰ İlerleyen dönemlerde çatışmalar şiddetini arttırarak devam etmiş, 1992 yılında Ermenistan tarafından 20. yüzyılın en kanlı

---

⁵⁴ Ömer G. İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19.

⁵⁵ “The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer”, *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, erişim 27.02.2022.

⁵⁶ Perestroyka “yeniden yapılanma”, glasnost ise “açıklık/şeffaflık” anlamına gelmekle birlikte, söz konusu kavramlar, Sovyetler Birliği'nde 1980'li yıllarda Mihail Gorbaçov tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan toplumsal, siyasi ve ekonomik sistemdeki dönüşümü ve değişimi ifade etmek için kullanılmaktadırlar.

⁵⁷ Ulusların kendi kaderlerini/geleceklerini tayin hakkı.

⁵⁸ Ali Asker ve Zeynep Gizem Özpinar, “Azerbaycan'ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2021, 10:1, s. 86.

⁵⁹ Kalli Raptis, *Age*, s. 5.

⁶⁰ “The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer”, *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, erişim 27.02.2022.

cinayetlerinden olan Hocalı Soykırımını yapılmış ve çok sayıda Azerbaycanlı hayatını kaybetmiştir.⁶¹

1993 yılına kadar olan süreçte Ermenistan, Dağlık Karabağ'ı kontrol etmiş ve çevredeki Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal ederek⁶² yerleşim bölgesi çevresinde tampon bölge olarak kullanılan yedi Azerbaycan eyaletinin kontrolünü ele geçirmiştir.⁶³ 1993 yılının Nisan, Temmuz, Ekim ve Kasım aylarında BM Güvenlik Konseyi, savaşın sona ermesi çağrısında bulunan ve “tüm işgalci güçlerin” işgal ettikleri topraklardan çekilmesi gerektiğini açıkça vurgulayan dört karar almıştır. Söz konusu kararlar, toprak elde etmek için güç kullanımının kabul edilemezliğinden bahsederek Azerbaycan'ı desteklerken, kalıcı bir ateşkesin kurulmasını şart koşmuştur.⁶⁴

Söz konusu anlaşmazlığı çözebilmek için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) liderliğinde ve ABD, Fransa ve Rusya'nın eş başkanlığında Minsk Grubu kurulmuştur.⁶⁵ Minsk Grubu'nun ana hedefleri üç yönlüdür. İlk olarak, çatışma çözümü için uygun bir çerçeve sağlamayı, ikinci olarak, ateşkes anlaşmasını ve Minsk Konferanslarını organize etmeyi, son olarak da barışı koruma güçlerini konuşlandırarak barış sürecini ilerletmeyi amaçlamıştır.⁶⁶ Bu hedeflerden sadece ateşkes gerçekleşmiş ve 1994 yılında Rusya, Bişkek Protokolü ile yapılacak ateşkes aracılık etmiş ve büyük çaplı çatışmalar son bulmuştur.⁶⁷ Ancak AGİT Minsk Grubu'nun diğer hedefleri gerçekleşmemiş ve faaliyetlerinden olumlu sonuç alınamamıştır.⁶⁸ Yaklaşık

---

⁶¹ Ali Asker ve Zeynep Gizem Özpınar, *Age*, s. 86.

⁶² “The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer”, *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer> erişim 27.02.2022.

⁶³ Kalli Raptis, a.g.e., s. 6.

⁶⁴ Michael Kambeck and Sargis Ghazaryan, “Timeline 1918–2011”, Michael Kambeck and Sargis Ghazaryan (ed.), *Europe's Next Avoidable War Nagorno-Karabakh*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 26-27.

⁶⁵ “Global Conflict Tracker”, *Council on Foreign Relations*, 2022, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict>, erişim 27.02.2022.

⁶⁶ Emma Klever, “The Nagorno-Karabakh Conflict Between Armenia and Azerbaijan: An Overview of the Current Situation”, *European Movement*, 2013, s. 5, <https://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013.09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf>, erişim 28.02.2022.

⁶⁷ Kambeck ve Ghazaryan, *age*, s. 27.

⁶⁸ “Global Conflict Tracker”, *Council on Foreign Relations*, 2022, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict>, erişim 27.02.2022.

20 yıllık süreçte Dağlık Karabağ, Ermenistan işgali altında donmuş bir çatışma bölgesi olarak görülmüş ve zaman zaman Ermenistan ve Azerbaycan orduları arasında düşük çaplı çatışmalar yaşanmaya devam etmiştir.

Sonuç olarak, Dağlık Karabağ fiili bağımsızlık kazanmış ve Ermenistan, sınırdaki Azerbaycan topraklarını işgal etmiştir. O zamandan beri, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü iddiasının uluslararası düzeyde oybirliğiyle onaylanmasına, AGİT Minsk Grubu aracılığıyla yapılan sayısız diplomatik arabuluculuk girişimine rağmen durum değişmemiştir.⁶⁹

Bunun nedenlerinden biri, Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'nı (1992-94) kazanan Ermenistan'ın kendi lehine bir statükoyu korumaya çalışmasıdır. Ayrıca, çeşitli nedenlerle, çözülmemiş çatışma ve ateşkes rejiminin korunması, uluslararası ve bölgesel aktörlerin işine gelmiştir. Böylece bu aktörler, işgalci ile toprakları işgal edilen ülke arasında bir dengenin sağlandığı bir durumun garantörü oldular. Uluslararası sistemin gerçekleri ve bölgesel güç dengesi göz önüne alındığında, bu statüko oldukça uzun bir süre devam etmiştir. Ancak, temas hattında taraflar arasında zaman zaman askerî gerginlik artmıştır.⁷⁰ Sürekli artan sayıda zayıt, önemli ekonomik maliyetler ve bölgedeki siyasi iklimin değişmemesiyle birlikte kalıcı bir savaş riski, meselenin ayırt edici özelliği olarak kalmıştır.⁷¹

2016 yılının Nisan ayında, 1994'ten bu yana gerginliğin zirvesi olan en yoğun çatışmalara tanık olunmuş ve dört gün süren çatışmaların ardından iki taraf yeni bir ateşkes üzerinde anlaşabildiklerini açıklamıştır. Buna rağmen, görüşmelerde yaşanan kesintinin ardından tekrarlanan ateşkes ihlalleri yaşanmış ve tansiyon yüksek kalmaya devam etmiştir.⁷² Ekim 2017'de ise, Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanları Minsk Grubu'nun himayesinde Cenevre'de bir araya gelerek ihtilafın olası bir

---

⁶⁹ Bruno Schoch and Hans-Joachim Spanger, "Introduction", Azer Babayev, Bruno Schoch ve Hans-Joachim Spanger (ed.), *The Nagorno-Karabakh Deadlock*, Springer VS, 2020, s. 1-2.

⁷⁰ Rovshan Ibrahimov and Mehmet Fatih Oztarsu, "Causes of the Second Karabakh War: Analysis of the Positions and the Strength and Weakness of Armenia and Azerbaijan", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2022, s. 1.

⁷¹ Bruno Schoch and Hans-Joachim Spanger, *Age*, s. 1-2.

⁷² "The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer", *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, erişim 27.02.2022.

çözümüne ilişkin bir dizi görüşmeye başladılar. Ancak görüşmelerden yine somut bir sonuç çıkmamıştır.⁷³

1994'ten 2020 yılına kadar aralıklı süren çatışmalar, savaşın yeniden alevlenmesi riskinin her zaman var olduğunu gösterdi.⁷⁴ Bu noktada da asıl kırılma noktası 27 Eylül 2020 yılında Ermenistan, Terter Rayonu ve Füzuli Rayonu'nda sivil yerleşim yerlerine saldırılar düzenlemesiyle olmuştur.⁷⁵ “İkinci Dağlık Karabağ Savaşı” veya “Altı Hafta Savaşı” olarak bilinen bu silahlı çatışma, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ topraklarını işgalden kurtarmak amacıyla defalarca ateşkesi ihlal eden Ermenistan ordusuna karşı taarruza geçmesiyle 27 Eylül 2020'de başladı. 44 gün süren savaşta, Azerbaycan ordusunun hızlı ve askerî açıdan çok düzgün kurgulanmış stratejisi ve hızlı hücumları sayesinde Azerbaycan açık ara galip gelerek, Ermenistan'ın işgal altında tuttuğu bölgelerden geri çekilmesini sağlamıştır.⁷⁶ 10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan ateşkes bildirisini ile çatışmalar durmuş, Ermenistan işgalindeki yedi rayon (il) kurtarılmıştır. Ayrıca Azerbaycan için önemli olan Şuşa Şehri başta olmak üzere Dağlık Karabağ bölgesinin bazı bölgeleri tekrar Azerbaycan'ın kontrolüne geçmiştir.⁷⁷ Ayrıca Dağlık Karabağ'daki temas hattı ve Laçın koridorunda Rus barış güçleri konuşlandırılmış⁷⁸ ve barış sürecinin devamlılığının sağlanması için Türk-Rus ortak askerî komuta merkezi kurulmuştur.⁷⁹

---

⁷³ “Global Conflict Tracker”, *Council on Foreign Relations*, 2022, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict>, erişim 27.02.2022.

⁷⁴ “The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer”, *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, erişim 27.02.2022.

⁷⁵ Mustafa Sıtkı Bilgin, “Karabağ Zaferine Giden Süreç ve Jeopolitik Sonuçları”, *ULİSA*, 2020, 8, s. 17.

⁷⁶ Thomas de Waal, “The Nagorny Karabakh Conflict in its Fourth Decade”, *CEPS Working Document*, 2021, 2, s. 1, Ibrahimov ve Oztarsu, age, s. 1.

⁷⁷ Murteza Hasanoğlu, Asim Memmedov vd., “İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkileri”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2020, 3, s. 523., Ben Ho, “The Second Nagorno-Karabakh War: Takeaways for Singapore's Ground-Based Air Defense”, *Journal of Indo-Pacific Affairs*, 2021, <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/2743721/the-second-nagorno-karabakh-war-takeaways-for-singapores-ground-based-air-defen/>, erişim 23.02.2022.

⁷⁸ Elnur Ismayıl ve Suhnaz Yılmaz, “Strategic Alignments and Balancing of Threats: Military and Political Alliances in the South Caucasus (1991–2021)”, *Central Asian Survey*, 2020, s. 5, “Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi: İşte Anlaşmanın Maddeleri”, *TRT Haber*, 11.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi->

2.1. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda Türk Devletleri Teşkilatı ve Üye Devletlerin Tutumu

Türk Devletleri Teşkilatı İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sürecinde henüz Türk Konseyi olarak anılmakla birlikte, Konsey söz konusu savaşta Azerbaycan'a tam destek vermiştir. Bu doğrultuda Ermenistan'ın ateşkesi ihlal ederek Azerbaycan mevzilerine saldırmasının hemen akabinde 28 Eylül 2020 tarihinde Konsey tarafından yapılan açıklamada, Azerbaycan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğünün altı çizilerek sorunun ivedilikle çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca yapılan açıklamada “1993 yılında kabul edilen BM Güvenlik Konseyi kararlarının, Ermenistan silahlı kuvvetlerini Azerbaycan Cumhuriyeti'nin işgal altındaki tüm topraklarından derhal, koşulsuz ve tam olarak çekilmeye çağırıldığı” da belirtilmiştir.⁸⁰

10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan ateşkes sonrasında ise Türk Konseyi Genel Sekreteri Bağdat Amreyev, “Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı tarafından Dağlık Bölgesi'nde tam bir ateşkes ve tüm düşmanlıkların durdurulmasına ilişkin ortak bildirisini memnuniyetle karşıladığımı” söylemiş ve Cumhurbaşkanı Aliyev'i ve Azerbaycan halkını, uluslararası hukuk ve BM Güvenlik norm ve ilkelerine uygun olarak işgal altındaki toprakların kurtarılması ve bu topraklar üzerindeki egemenliğin yeniden sağlanması konusundaki bu başarısından dolayı tebrik etmiştir.” Amreyev ayrıca “Azerbaycan'ın bu haklı zaferinin Türk Konseyi içindeki güçlü ilişkilere yeni bir ivme kazandıracak ve Türk Dünyası'nda entegrasyon süreçlerinin ve birliğin ilerletilmesine yol açacağını da” altını çizmiştir.⁸¹ Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de Türk Konseyi'nin desteğine karşı, özellikle de 28 Eylül 2020

---

iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html, erişim 24.02.2022.

⁷⁹ Hasanoglu, Memmedov vd., age, 523.

⁸⁰ “Türk Konseyinden Azerbaycan'ın Toprak Bütünlüğüne Destek”, *Kırım Haber Ajansı*, 28.09.2020, <https://qha.com.tr/haberler/guvenlik/turk-konseyinden-ermenistan-a-iscgale-son-ver-cagrisi/252113/>, erişim 27.02.2022, “Türk Konseyi Genel Sekreterinin Beyanatı”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 28.09.2020, https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-konseyi-genel-sekreterinin-beyanati_2075, erişim 27.02.2022.

⁸¹ “Statement of Secretary General of the Turkic Council on Nagorno-Karabakh Settlement”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 10.11.2020, https://www.turkkon.org/en/haberler/statement-of-secretary-general-of-the-turkic-council-on-nagorno-karabakh-settlement_2107, erişim 01.03.2022.

tarihli Türk Konseyi açıklamasına atıfta bulunarak teşekkür etmiştir.⁸² Aliyev ayrıca “*Türk Konseyi’nin Azerbaycan’ın haklı davasını en güçlü şekilde destekleyen uluslararası teşkilat olduğunu*” özellikle vurgulamıştır.⁸³

Türk Konseyi’nin söylem bazında Azerbaycan’a desteği bölgedeki güç dengeleri açısından önemli olmakla birlikte, başta Türkiye olmak üzere Konseye üye olan devletlerin bireysel destek ve tutumları da hem bölgedeki güç dengeleri hem de daha sonra oluşacak olan Türk Devletleri Teşkilatı birlikteliği için önem arz etmiştir.

Söz konusu savaşta, çatışmaların karakterini etkilediği için özellikle Türkiye’nin Azerbaycan’a desteğine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. 1994 yılından sonra Dağlık Karabağ sorununun askerî bir zaferle çözümünü sağlayan bölgesel faktörlerden en önemlisi Türkiye’nin desteğidir. Çatışmaların ilk anından itibaren Türkiye, Azerbaycan’ın yanında olduğunu açıkça ifade etmiş ve söz konusu desteğin somut karşılığı da özellikle askerî yardımlar olmuştur. Bu desteğin hukuki temelleri 2010 yılında Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması” ile oluşturulmuş olmakla birlikte, bu anlaşmaya göre taraflar herhangi birine bir saldırı gerçekleşmesi halinde, tüm imkânlarıyla birbirlerine destek olacaklarını taahhüt altına aldılar.⁸⁴ Bu çerçevede Azerbaycan’ın Türkiye’den özellikle insansız hava aracı olan Bayraktar TB2’yi ve Türk TRG-300 roketlerini temin etmesi savaşın karakterini belirleyen önemli gelişmelerdir. Söz konusu silah sistemleri, muharebe sahasında Azerbaycan ordusuna, Ermenistan ordusu karşısında ciddi bir askerî üstünlük sağladı.

---

⁸² Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan Cumhurbaşkanlarına Teşekkür Etti”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 08.10.2020, <https://www.turkkon.org/tr/haberler/azerbaycan-cumhurbaşkanı-ilham-aliyev-kazakistan-ozbekistan-ve-kirgizistan-cumhurbaşkanlarına-tesekkur-etti> 2079 erişim 01.03.2022.

⁸³ “Cumhurbaşkanı İlham Aliyev: Türk Konseyi, Azerbaycan’ın haklı davasını en güçlü şekilde desteklemiş olan uluslararası teşkilattır”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 19.01.2021, https://www.turkkon.org/tr/haberler/cumhurbaşkanı-ilham-aliyev-turk-konseyi-azerbaycanin-hakli-davasini-en-guclu-sekilde-desteklemis-olan-uluslararası-teskilattir_2154, erişim 01.03.2022.

⁸⁴ İsmayil ve Yılmaz, age, s. 8, H. Mehmet Boyraz ve Oğuz Güngörmez, “Karabağ Zaferinin Anatomisi”, *SETA Analiz*, 2020, <https://www.setav.org/karabag-zaferinin-anatomisi/>, erişim 01.03.2022.

Özellikle Türk yapımı Bayraktar TB2'nin, Ermenistan ordusuna ait tankların, savaş araçlarının, topçu birliklerinin ve hava savunmasının devre dışı bırakılmasına katkıda bulunduğu çeşitli açık kaynaklarda sıklıkla ifade edildi.⁸⁵ Ayrıca Türkiye'nin Azerbaycan'ın İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki zaferine en önemli katkısı, sağladığı insansız hava araçlarından daha önemli olan, otuz yıl süren ordu inşasıydı.

Azerbaycan ordusunu modernize etme çabası Soğuk Savaş sonrasına başladı. Farklı lehçelerle de olsa bir dili paylaşan iki devlet arasındaki yakın ilişkinin mottosu “iki devlet, tek millet” olmuştur. Aynı zamanda Azerbaycan'ın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile ilişkisi Türkiye'nin askerî yardım ve ordu inşa etme sürecinin de temelini oluşturdu. Bu kesintisiz eğitim ve öğretim sürecinin bir sonucu olarak, Azerbaycan ordusu güçlü bir insan kaynağı kapasitesinin yanı sıra etkili komuta becerileri de geliştirdi. Otuz yıl boyunca, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki katı disiplin ve itaat gelenekleri, Türk Kara Kuvvetleri tarafından yürütülen eğitim ve öğretim süreci, Deniz ve Hava Kuvvetleri tarafından da uygulanarak, Azerbaycan ordusu üzerindeki Sovyetler Birliği etkisini geride bıraktı.⁸⁶

Türkiye kadar somut birer desteğe dönüşmemiş olsa da Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın da söylem bazında Azerbaycan'a destek verdikleri görülmektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, “*mevcut çatışmaları değerlendirmek için yaklaşımlar geliştirilirken BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi kararlarının rehber alınması gerektiğini ve ayrıca Ermenistan'ın, Dağlık Karabağ dâhil işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi yönündeki birçok BM Güvenlik Konseyi kararını aradan geçen 30 yıla yakın süredir uygulamamakta ısrar ettiğini*” ifade etmiştir.⁸⁷ Kırgızistan da Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan ile Ermenistan arasında devam

---

⁸⁵ Shaan Shaikh and Wes Rumbaugh, “The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense”, *Center for Strategic International Studies*, 2020, <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>, erişim 02.03.2022.

⁸⁶ Haldun Yalçınkaya, “Turkey's Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War”, *The German Marshall Fund of the United States*, 21.01.2021, <https://www.gmfus.org/news/turkeys-overlooked-role-second-nagorno-karabakh-war>, erişim 08.03.2022.

⁸⁷ “Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev'den Azerbaycan'a Destek”, *TRT AVAZ*, 09.10.2020, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/kazakistan-cumhurbaskani-tokayevden-azerbaycana-destek/5f7f593801a30a2b3479c26e>, erişim 02.03.2022.

eden çatışmaların sona ermesi için arabuluculuk teklifinde bulunarak, toprak bütünlüğü ve bağımsızlık ilkelerine saygı gösterilerek, anlaşmazlığın barışçıl müzakerelerle çözülmesi çağrısı yapmıştır.⁸⁸ Özbekistan da benzer şekilde “*Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki gelişmelerden endişe duyduğunu ve tarafları itidal ve müzakereye çağırdığını belirtmiş, gerginliğin daha da tırmanmasının siviller arasında can kayıplarına yol açabileceği, BDT çerçevesinde ekonomik bağları ve iletişimi zedeleyebileceği ve bölgesel güvenliğe zarar verebileceği*” vurgulanmıştır.⁸⁹

Sonuç olarak Türk Konseyi üyelerinin İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’nda özellikle uluslararası hukuku işaret ederek Azerbaycan’ın yanında olduklarını ve arabuluculuk tekliflerini ifade etmeleri önemli olsa da Türkiye dışında somut yardımda bulunanın olmaması da dikkat çekicidir. Bu çekincelerinin arkasında bölge siyasetinde ağırlığı olan Rusya etkisinin olduğu da bir gerçektir.

Ancak Dağlık Karabağ meselesinin çok büyük oranda Azerbaycan lehine sonuçlanması ve söz konusu ülkelerin Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde kurumsallaşarak bölgesel bir aktör olma yolunda adım atabilmeleri bu çekincenin giderek azalmasını sağlamıştır. Hiç şüphesiz bu neticenin oluşmasında Dağlık Karabağ’ın işgalden kurtuluşunun yarattığı fırsatlar bulunmaktadır. Bir sonraki bölümde bu fırsatlar detaylı olarak incelenecektir.

3. Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar

Bölge siyaseti üzerinde etkili olan Rusya ve ABD’nin Ermenistan’ı destekleyen tutumları ve Minsk Grubu’nun çözümden uzak arabuluculuk faaliyetleri nedeniyle Dağlık Karabağ meselesi uzun yıllardır çözüm bekleyen bir gelişmedir. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’nın başlama zamanı değerlendirildiğinde, meselenin Azerbaycan lehine çözülmesi açısından 1994 yılından bu yana en uygun konjonktürün olduğu gözlemlenmiştir. Başta uluslararası sistemin önemli aktörlerinin Covid-19 salgınına öncelikli

---

⁸⁸ Mustafa Kemal Öztopal, “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2021, 7:1, s. 223-224.

⁸⁹ “Uzbekistan Expresses Concern over Developments on Azerbaijan-Armenia Border”, *Russian News Agency*, 15.07.2020, <https://tass.com/world/1178943> erişim 02.03.2022.

tehdit olarak algılaması ve bu durumun diplomasiyi kısıtlaması en önemli faktörlerdendir.

İbrahimov ve Oztarsu göre, Covid-19 salgını nedeniyle uluslararası tepki ve müdahale bir şekilde “nötrleştirilmiştir.”⁹⁰ Bu durumun yanında Minsk Grubu’nun eş başkanlarından olan ABD’de devam eden başkanlık seçimi kampanyası, çatışmalara yönelik dikkati dağıtmıştır.⁹¹ Ermenistan politik iradesinin ve ABD’deki Ermeni lobilerinin baskılarına rağmen Donald Trump yönetimi, ilgili taraflar arasında ateşkesin sağlanmasına sadece bir kez aracılık etmiştir. Ancak ateşkes, Ermenistan’ın kısa bir süre sonra yeniden saldırı düzenlemesiyle başarısız olmuştur. Bu netice doğrultusunda Donald Trump ve Joe Biden arasındaki başkanlık mücadelesi sebebiyle ABD’nin kendi iç meselesine ağırlık vermesinden dolayı, ABD çatışmalara müdahil olmamış ve böylece Ermenistan aradığı desteği bulamamıştır.⁹²

Bir diğer önemli faktör ise bir diğer eş başkanlardan olan Rusya’nın tutumudur. Birinci Dağlık Karabağ Savaşı (1992-1994) sırasında Azerbaycan ile Rusya-Ermenistan ittifakı arasındaki güç dengesizliği nedeniyle, tehditleri dengeleme hamlesi olarak Azerbaycan, politikalarını Türkiye, İsrail ve ABD ile daha yakından uyumlu hale getirerek güvenliğini artırmaya çalıştı. Rusya, Batı ile güvenlik iş birliğini engellemek için Azerbaycan’a baskı yapmış ve askerî üslerinin ve sınır muhafızlarının Azerbaycan’da bulunmasında ısrar etmiştir.⁹³ Ayrıca Ermenistan’ın 2014 yılında Rusya ile Avrasya Ekonomik Birliği’ne katılımı, Rusya ve Ermenistan arasındaki genişleyen iş birliğini göstermektedir. Babayev’e göre güç politikası ve askerî strateji açısından Ermenistan, Rusya’ya pragmatik ilişkiler sürdürdüğü Azerbaycan’a göre daha sadık bir ortaktır.⁹⁴ Ancak Rusya’nın geçmişte Ermenistan’a olan desteğinden dolayı İkinci Karabağ Savaşı’nda konumu tahminlerin aksine Ermenistan’ın yanında olmamıştır. Bu durumun temel nedeni bazı kaynaklara göre Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan’a karşı kişisel bir antipatisi olmasıyla

---

⁹⁰ İbrahimov and Oztarsu, age, s. 8.

⁹¹ de Waal, age., s. 4.

⁹² Boyraz ve Güngörmez, age.

⁹³ İsmayil and Yılmaz, age, s. 4

⁹⁴ Babayev, age, s. 24.

ilgilidir.⁹⁵ Gerçekten de Paşinyan'ın seçilmesinden bu yana Ermenistan ile Rusya arasında göreceli bir mesafe olmuştur. Rusya için Paşinyan, Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlılığını azaltmak isteyen bir politikacı olarak görülmektedir. Örneğin Paşinyan, 2014 yılında Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılım anlaşmasının onaylanmasına karşı oy veren yedi Ermeni parlamenterden biridir. Hatta 2017'de Paşinyan'ın partisi Ermenistan'ın Avrasya Birliği'nden çekilmesini dahi önermiştir.⁹⁶ Ayrıca söz konusu durumun oluşmasında ABD'nin Ermenistan'ı Rusya'nın etki alanından çıkarmak için yürüttüğü politikalarının da rolü bulunmaktadır.

Öte yandan, ABD ve Rusya nezdinde gerekli desteği alamayan Ermenistan, uluslararası örgütler üzerinden de destek arayışında bulunmuştur. Ancak hem NATO hem de AB “alan dışı” konseptini öne sürerek herhangi bir desteğe ya da askerî müdahaleye sıcak bakmayarak, taraflara sadece müzakere çağrısı yaptılar. Üye ülkelerden sadece Fransa, Ermeni lobisinin çalışmalarından ve bölgedeki çıkarlarından dolayı Ermenistan'a siyasi ve askerî lojistik destek vermiştir.⁹⁷ NATO ve AB'nin sürece müdahil olmamalarının temel nedenleri Rusya ile karşı karşıya gelmek istememeleri ve hem Rusya'ya hem de Azerbaycan'a olan enerji bağımlılıkları olarak da görülebilir.

Son olarak BM'ye bakıldığında ise Ermenistan, Türkiye'yi taraf olarak göstermeye çalışarak BM Güvenlik Konseyi nezdinde arayışlarda bulunsa da, BM'den de herhangi bir destek alamamıştır. BM Genel Sekreteri sözcüsü Stefan Dujarric 28 Eylül'de yaptığı bir açıklamada, “*BM'nin Türkiye'nin Dağlık Karabağ'daki askerî çatışmaya müdahalesine ilişkin basında çıkan haberleri doğrulayacak veya tekriz edecek herhangi bir araca sahip olmadıklarını*” ifade etmiştir. Ayrıca 1994 yılında ateşkes yapılmasından önce BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu ve Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini öngören dört karara (822, 853, 874, 884 no'lu kararlar⁹⁸) Ermenistan tarafından uyulmayarak, işgal devam ettirilmiştir.⁹⁹

---

⁹⁵ de Waal, age, s. 5.

⁹⁶ Ismayil and Yilmaz, age, s. 5

⁹⁷ Boyraz ve Güngörmez, age.

⁹⁸ “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, *U.S. Department of States*, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, erişim 11.03.2022.

⁹⁹ Ali Asker, “İşgalin Kırılma Noktası veya Yalancı Ateşkesin Sonu: Eylül 2020

Değınilmesi gereken bir diğler husus ise bir diğler bölgesel aktör olan İıran'ın tutumudur. İıran, İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda daha önceki dönemlerde yaşanan gelişmelere kıyasla daha düşük bir angajman içerisine girmiştir.¹⁰⁰ İıran'ın, çatışma boyunca Güney Kafkasya'daki gücünü artırma arayışı yerine, sınır bölgesinde yaşanan çatışmaların İıran'ın kuzeyindeki Azeri bölgelerine sıçramasını tehdit olarak algıladığı görülmüştür. Bu çerçevede de iç güvenliğine yönelik tehdit algısı nedeniyle sürece doğrudan katılmamayı tercih etmiştir.¹⁰¹

Sonuç olarak bölgesel ve uluslararası aktörlerin bu pasif tutumları savaşın 44 gün gibi kısa bir sürede Azerbaycan'ın lehine sonuçlanmasına etki etmiştir. Ayrıca söz konusu aktörlerin bu pasif tutumları ve Azerbaycan'ın gösterdiği askerî başarıyla sorunun büyük oranda çözülmesi, savaş sonrası bölgede oluşacak yeni düzende Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın bir araya gelmesini kolaylaştırmış, Türk Devletleri Teşkilatı'nın önünü açmıştır. Özellikle de Rusya çekincelerinden dolayı bağımsız politikalar üretebilme konusunda problem yaşayan Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan, Azerbaycan'ın önemli bir başarı elde etmesinin yarattığı psikolojik üstünlükle bir araya gelme ve kendi aralarındaki problemleri çözebilme noktasında cesaret kazandılar.

Dağlık Karabağ zaferi ile Kafkasya'da dayatılan “statüko” bir daha geri gelmeyecek şekilde dönüşüm geçirmektedir.¹⁰² Türk devletleri, artık sadece geleneksel ve tarihsel bağlar üzerinden ilişki kurmayacak, ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya geleceklerdir. Ortak çıkarların başında ise öncelikle Doğu-Batı ulaşım ve ticaret güzergâhında Türk Devletleri Teşkilatı üye devletlerinin bölgesel ve küresel bir merkez olması gelmektedir. Bu çerçevede İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrasında Azerbaycan'ın kazanımlarıyla Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan arasında

---

Azerbaycan-Ermenistan Savaşını Geniş Tablodan Okumak”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 2020, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/iscalin-kirilma-noktasi-veya-yalanci-ateskesin-sonu-eylul-2020-azerbaycan-ermenistan-savasini-genis-tablodan-okumak-analizi-18517>, erişim 03.03.2022.

¹⁰⁰ Ferhat Pirinççi, “Karabağ Zaferi Sonrası Kafkasya'da Yeni Dönem”, *Kriter*, 2021, Sayı 53, <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabag-zaferi-sonrasi-kafkasyada-yeni-donem>, erişim 03.03.2022.

¹⁰¹ Boyraz ve Güngörmez, age.

¹⁰² Pirinççi, age.

bağlantıyı kuracak olan Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesi öncelikli hedefdir. Böylelikle Orta Asya-Kafkasya-Türkiye hattı, Çin'den Avrupa'ya ulaşan güzergâhların en önemlisi haline gelecektir.¹⁰³

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev de savaştan sonra yeni fırsatların oluştuğunu ifade etmiştir. Aliyev'e göre bunların arasında en önemlisi ulaşım fırsatlarıdır. Aliyev, Zengezur Koridoru üzerinde aktif bir şekilde planlamalar yaptıklarını belirterek, “Zengezur’un geçmişte Azerbaycan’dan koparılmasının Türk dünyasını coğrafi olarak parçaladığını, Zengezur’un şimdi Türk dünyasının birleştiricisi rolünü oynayacağını” söylemiştir.¹⁰⁴

Söz konusu koridorun dünya pazarlarına enerji arzı noktasında yeni fırsatlar yaratması da muhtemeldir. Türk devletlerinin jeopolitiğinde bulunan petrol ve doğal gaz kaynakları, özellikle Avrupa devletleri için oldukça önemlidir. Bu noktada Hazar Denizi’nin doğalgaz ve petrollerinin Avrupa pazarına ulaşmasına imkân sağlayabilecek birçok projenin geçiş güzergâhında olan Dağlık Karabağ üzerinden kurulacak yeni enerji hatları ile Rusya ve İran’a alternatif doğal gaz alımının da oluşacağı tahmin edilmektedir.

Bu noktada Rusya’nın önce 2014 yılında Kırım’ı ilhakıyla, akabinde de 2022 yılının Şubat ayında Ukrayna’yı işgal girişimiyle, ABD ve AB ülkeleri tarafından uygulanan petrol ve doğalgaz yaptırımları sonucu ortaya çıkan ihtiyacın giderilebilmesi için alternatif arz kaynakları gündeme gelmiştir. Bu ihtiyacı fırsata çevirmesi gereken Türk Devletleri Teşkilatı daha fazla inisiyatif alarak yeni enerji hatları oluşumunda aktif bir rol oynamalıdır.

---

¹⁰³ Emrah Kaya, “Türk Dünyası’nın Yenilenen Yüzü: Türk Devletleri Teşkilatı”, *ANKASAM*, 2021, <https://www.ankasam.org/turk-dunyasinin-yenilenen-yuzu-turk-devletleri-teskilati/>, erişim 03.03.2022, Cavid Veliyev, “Şuşa Beyannamesi ve Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Ufuklar”, *Anadolu Ajansı*, 16.06.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/susa-beyannamesi-ve-turkiye-azerbaycan-iliskilerinde-yeni-ufuklar/2275640>, erişim 03.03.2022.

¹⁰⁴ “Aliyev: Zengezur, Tüm Türk Dünyasını Birleştirecek”, *TRT Haber*, 31.03.2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/aliyev-zengezur-tum-turk-dunyasini-birlestirecek-569191.html>, erişim 03.03.2022, Ruslan Rehimov, “Zengezur Koridoru Türkiye İle Azerbaycan Arasında Yeni Bağlantı Sağlayacak”, *Anadolu Ajansı*, 31.05.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/zengezur-koridoru-turkiye-ile-azerbaycan-arasinda-yeni-baglanti-saglayacak/2259193>, erişim 03.03.2022.

Sonuç

Ural-Altay dil ailesinden gelen ülkelerden Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın normatif bağlar üzerinden bir araya gelmesiyle başta kültürel birlikteliği sağlamak ve akabinde ekonomik ve politik problemleri çözmek amacıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirveleri sürecinin sonunda ortaya çıkan Türk Devletleri Teşkilatı, Orta Asya ve Kafkasya jeopolitiğinde önemli bir bölgesel aktör olma yolunda ilerlemektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın jeopolitik önemine etki eden ana faktör 2020 yılındaki Dağlık Karabağ Zaferidir. Söz konusu savaşın Azerbaycan lehine sonuçlanması, Türk Devletleri Teşkilatı ile birlikte Türk entegrasyonuna doğru büyük bir adıma da kapı aralamıştır. Dağlık Karabağ Zaferi'nin Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın bir araya gelmesini ve Türk dünyasının güçlenmesini pekiştirmiştir. Bu noktada Dağlık Karabağ Zaferi'nin ve hemen ardından Türk Konseyi'nin kurumsallaşarak Türk Devleti Teşkilatı'na dönüşmesinin Türk dünyası tarihinde yeni bir dönemin başlangıçları olarak görülebilir. Türk Devletleri Teşkilatı ile yakın gelecekte iş birliğine dayalı siyasi, askerî, ekonomik ve sosyo-kültürel bir yapı oluşturulabilme ihtimali doğmuştur.

Söz konusu devletler, dış ticaret hacimleri, yatırım stokları ve üretim kapasiteleriyle bölgede ciddi bir ekonomik gücü temsil etmektedirler. Bu güçten tam olarak faydalanabilmek ve siyasi çıktılar elde edebilmek için ilgili devletlerin dış politika ve ekonomi politikaları hususunda koordinasyon içerisinde olmaları gerekmektedir. Koordinasyonun bir ileri seviyesi AB'de olduğu gibi siyasi ve ekonomik entegrasyon olmakla birlikte, Türk Devletleri Teşkilatı'ndan beklenti de bu yöndedir. Bu noktada enerji arzı beklentisine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan petrol ve doğalgaz kaynağı bakımından zengin rezervlere sahip olması ve Türkiye'nin de jeopolitik konumu gereği söz konusu kaynakları Avrupa'ya aktarabilme potansiyeli, Türk Devletleri Teşkilatı'nın jeopolitik önemini daha da pekiştirmektedir.

Ancak söz konusu jeopolitik öneme rağmen, teşkilata üye devletler arasında bölgesel iş birliğinin zayıf olması ve Hazar hidrokarbon kaynakları için az sayıda ihracat seçeneği, bu gücün tam olarak kullanılmasını engellemektedir. Bu bakımdan teşkilata üye devletler arasında enerji

politikaları konusunda iş birliği ve stratejik ortaklık öncelikli olarak önem arz etmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde sağlanabilecek bu ortaklık sayesinde teşkilatın bölgesel bir güç olma yönünde önemli adımlar atılmış olacak hem de ilgili Türk devletleri, Türkiye üzerinden Avrupa'ya enerji arzını sağlayarak Rusya bağımlılığını azaltacak ve böylelikle de enerji jeopolitiği bakımından daha da önemli aktörler olacaklardır.

Sonuç olarak Teşkilatın, özellikle bölgesel ve uluslararası sorunlar olmak üzere; siyasi, güvenlik, ekonomi ve enerji konularında, ortak tutum ve söylem gerçekleştirmesi beklentisi hâkimdir. İlgili devletlerin İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'ndaki destekleyici/ortak tutumları ile ortak dil ve tarih bilinci gibi avantajları da kullanılabilir ise özellikle Rusya ve Çin bloğu karşısında Teşkilatın yeni bir bölgesel güç bloğu oluşturma durumu söz konusu olacaktır.

Summary

The end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union in the 1990s has enabled the emergence of new opportunities for cooperation among new actors in the international system like Türkiye and the newly independent states Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan. Therefore, these states have turned to the search for various cooperation at the bilateral and regional levels. As of 1992, along with Türkiye, there are languages of Azerbaijan in the South Caucasus, Kazakhstan, Uzbekistan and Kyrgyzstan in Central Asia that comes from the same Ural-Altai language family and these languages are all related to each other. Together with this language union, the process of Cooperation Summits of Turkic-Speaking Countries started to ensure cultural unity and solve economic and political problems by coming together. These mentioned summits were convened to bring together the Turkic States having a common history and cultural values and, in particular, to solve economic and political problems. This process turned into the Turkic Council in 2009, laying the foundation for organizational integration.

However, full organizational integration was not achieved until the Organization of Turkic States was established in 2021. The reason for this was considered to be Russia's desire to keep the states of the region in its sphere of influence, but the main reason is the inability of these states to

support each other in problems with other states. The most important example of these problems is the Nagorno-Karabakh conflict, expected to be solved since 1988. Undoubtedly, the most important development affecting the process leading to this organizational integration is again Nagorno-Karabakh. The Nagorno-Karabakh Victory in 2020 is a development that strengthens Azerbaijan's geostrategic position in the region. In addition, both the support of the relevant states, especially Türkiye, in solving the problem and the new position of Nagorno-Karabakh have led to a major step towards Turkic integration.

Considering the time of the start of the Second Karabakh War, it was observed that the most favourable conjuncture has been formed since 1994 in terms of resolving the issue in favour of Azerbaijan. Among the most important factors is that the key actors of the international system perceive the Covid-19 pandemic as a priority threat and that this situation restricts diplomacy. Another factor is that the ongoing presidential election campaign in the United States has distracted its attention from conflicts. Besides these reasons, Armenia's inability to get the support it expected from Russia and Iran's entry into a lower engagement compared to the developments in previous periods had also an impact on the outcome of the war in Azerbaijan's favour in just 44 days. In addition, the passive attitudes of these mentioned actors and the large-scale solution to the problem with the military success of Azerbaijan have facilitated the decoupling of Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan in the new order to be formed in the post-war region and this new order pave the way for the Organization of Turkic States. While Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan have problems formulating independent policies due to their fear of Russia, they gained the courage to come together with the psychological superiority created by Azerbaijan's significant success and solve the problems among themselves.

As a result, the "status quo" imposed in the Caucasus has disappeared so that it will never come back. The Nagorno-Karabakh Victory has consolidated the decisiveness of Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan and strengthened the Turkic world. At this point, the Nagorno-Karabakh Victory, subsequent institutionalization of the Turkic Council and its transformation into the Organization of the Turkic States can all be considered as the beginning of a new era in the

history of the Turkic world. There is a possibility that a political, military, economic, and socio-cultural structure based on cooperation with the Organization of Turkic States may be created in the near future.

The Turkic states will no longer establish relations only through traditional and historical ties but will come together through their common interests. First, these common interests of the member states of the Organization of Turkic States should be to form a regional and global centre on the East-West transport and trade route. In this context, the implementation of the Zengezur Corridor establishing a connection between the Autonomous Republic of Nakhchivan and Azerbaijan with the achievements of Azerbaijan after the Second Nagorno-Karabakh War is a priority goal. Thereby, the Central Asia-Caucasus-Türkiye line will become the most important of the routes reaching from China to Europe.

Çatışma ve Çıkar Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır. Bu çalışmanın hazırlanmasında hiçbir dış finansmandan yararlanılmamıştır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- ASKER Ali ve ÖZPINAR Zeynep Gizem (2021). “Azerbaycan’ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10-1, 83-106.
- ASKER Ali, “İşgalin Kırılma Noktası veya Yalancı Ateşkesin Sonu: Eylül 2020 Azerbaycan-Ermenistan Savaşını Geniş Tablodan Okumak”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 2020, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/ısgalin-kirilma-noktasi-veya-yalanci-ateskesin-sonu-eylul-2020-azerbaycan-ermenistan-savasini-genis-tablodan-okumak-analizi-18517>, erişim 03.03.2022.
- ARSLAN Mukaddes (2021). “TÜRKPA ve Türk Dünyasına Yönelik Adımları (2008-2019)”, Erdem Ünlen ve Aytuğ Tokur (ed.), *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1425-1452.
- ASLAN Murat (2021). “Türk Konseyi Fırsatlar ve Algılar”, *SETA Perspektif*, 321, 1-5.
- ASLANLI Araz (2013). *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*, EkoAvrasya Yayınları, Ankara.

- AYDIN Mustafa (2001). "Geopolitics of Central Asia and the Caucasus; Continuity and Change Since the End of the Cold War", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 32, 168-216.
- BAEV Pavel (2003). "Russia's Policies in the North and South Caucasus", *European Union Institute for Security Studies*, 41-52.
- BABAYEV Azer (2020). "Nagorno-Karabakh: The Genesis and Dynamics of the Conflict", Azer Babayev, Bruno Schoch ve Hans-Joachim Spanger (ed.), *The Nagorno-Karabakh Deadlock*, Springer VS, 17-38.
- BATSAIKHAN Uuriintuya ve DABROWSKI Marek (2017). "Central Asia Twenty-five Years After the Breakup of the USSR", *Russian Journal of Economics*, 3, 296-320.
- BİLGİN Mustafa Sıtkı (2020). "Karabağ Zaferine Giden Süreç ve Jeopolitik Sonuçları", *ULİSA*, 8, 14-19.
- BRZEZİNSKI Zbigniew (2005). *Büyük Satranç Tahtası*, (çev. Yelda Türedi), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- BOYRAZ H. Mehmet ve GÜNGÖRMEZ Oğuz, "Karabağ Zaferinin Anatomisi", *SETA Analiz*, 2020, <https://www.setav.org/karabag-zaferinin-anatomisi/>, erişim 01.03.2022.
- BÜYÜKAKINCI Erhan (2004). "Sovyet Sonrası Orta Asya'da Türkiye'nin Dış Politika Açılımları: Özbekistan ve Türkmenistan ile İlişkiler", Faruk Sönmezoglu, (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, DER Yayınları, İstanbul, 781-804.
- CORNELL, Svante E. ve STARR, S. Frederick (2018). *Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring?*, American Foreign Policy Council, Washington.
- DUGIN Aleksandr (2014). *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* (Çeviri: Vügar İmanov), Küre Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- EFEĞİL Ertan (2010). "Orta Asya Devletlerinin Dış Politikasını Belirleyen Temel Faktörler: Rejim Güvenliğine Karşı Yayılımcı Jeopolitik Rekabet", Tayyar Arı (ed.), *Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine*, MKM Yayıncılık, Bursa, 41-64.
- HASANOĞLU Murteza ve MEMMEDOV Asim vd. (2020). "İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3, 522-529.
- HO Ben, "The Second Nagorno-Karabakh War: Takeaways for Singapore's Ground-Based Air Defense", *Journal of Indo-Pacific Affairs*, 2021, <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/2743721/the-second-nagorno-karabakh-war-takeaways-for-singapores-ground-based-air-defen/>, erişim 23.02.2022.
- İBRAHİMOV Rovshan ve OZTARSU Mehmet Fatih (2022). "Causes of the Second Karabakh War: Analysis of the Positions and the Strength and Weakness of Armenia and Azerbaijan", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 24:4, 595-613.
- İSMAYIL Elnur ve YILMAZ Suhnaz (2020). "Strategic Alignments and Balancing of Threats: Military and Political Alliances in the South Caucasus (1991-2021)", *Central Asian Survey*. İSTİKBAL Deniz, "Türk Dünyasının Ekonomik Potansiyeli", *SETA ANALİZ*, <https://www.setav.org/turk-dunyasinin-ekonomik-potansiyeli/>, erişim 25.02.2022.
- İŞYAR Ömer G. (2004). *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul.

- KAMBECK Michael ve GHAZARYAN Sargis (2013). “Timeline 1918–2011”, Michael Kambeck and Sargis Ghazaryan (ed.), *Europe’s Next Avoidable War Nagorno-Karabakh*, Palgrave Macmillan, New York, 24-32.
- KARATAY Osman (2020). *Ural-Altay Kuramı*. Selenge Yayınları, İstanbul.
- KARIMI Mahdi (2015). “Rivalry of Global Powers in Central Asia after the Cold War”, *Geopolitics Quarterly*, 10:4, 122-148.
- KAYA Emrah, “Türk Dünyası’nın Yenilenen Yüzü: Türk Devletleri Teşkilatı”, *ANKASAM*, 2021, <https://www.ankasam.org/turk-dunyasinin-yenilenen-yuzu-turk-devletleri-teskilati/>, erişim 03.03.2022.
- KAYGUSUZ Yeşim (2020). “Kuruluşunun 10.Yılında Türk Konseyi’nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri”, *Tesam Akademi Dergisi*, 8:1, 199-236.
- KLEVER Emma, “The Nagorno-Karabakh Conflict Between Armenia and Azerbaijan: An Overview of the Current Situation”, *European Movement*, 2013, s. 5, <https://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013-09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf> erişim 28.02.2022.
- KRAPOHL Sebastian ve DIENES Alexandra Vasilev (2020). “The Region That Isn’t: China, Russia and the Failure of Regional Integration in Central Asia”, *Asia Europe Journal*, 18, 347-366.
- MANIOĞLU Oğuzhan, “Türk Devletleri Teşkilatı”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 2021, <http://politikaakademisi.org/2021/11/18/turk-devletleri-teskilati/>, erişim 22.02.2022.
- MENON Rajan, “Central Asia’s Foreign Policy and Security Challenges: Implications for the United States”, *The National Bureau of Asian Research*, 1995, s. 7, <https://www.files.ethz.ch/isn/144608/vol6no4.pdf> Erişim 24.02.2022.
- NAUMKIN Vitaly V. (2002). “Russian Policy in the South Caucasus”, *Connections*, 1:3, 31-38.
- ÖZTOPAL Mustafa Kemal (2021). “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7:1, 216-232.
- PİRİNÇÇİ Ferhat, “Karabağ Zaferi Sonrası Kafkasya’da Yeni Dönem”, *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabag-zaferi-sonrasi-kafkasyada-yeni-donem>, erişim 03.03.2022.
- RAPTİS Kalli, “Nagorno Karabakh and the Eurasian Transport Corridor”, *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, 1998, s. 1. <https://ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/23252> erişim 27.02.2022.
- TANRISEVER Oktay F., “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerinde Enerji Boyutu”, *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turkiyenin-turk-cumhuriyetleri-ile-iliskilerinde-enerji-boyutu>, erişim 23.02.2022.
- TEMİR, Ahmet, “Ural-Altay ve Altay Dilleri”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, <https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/temir.pdf>, erişim 24.06.2022.
- TOPSAKAL İlyas ve ZENGİN, A. Kürşad, “Türk Devletleri Teşkilatı: Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Çıktılar”, *Kriter*, 2021, <https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-devletleri-teskilati-siyasi-ekonomik-ve-kulturel-ciktilar>, erişim 23.02.2022.
- TUĞUN Teoman E., “Kazakistan Cumhuriyeti: Türk Devletleri Teşkilatı’nın Öncü Ülkesi”, *OSF Preprints*, 2022, <https://osf.io/fwg4z>, erişim 21.02.2022.

- SARIKAYA Yalçın, “Türk Dünyasında Örgütlenme ve Bütünleşme Süreci”, *Kriter*, 2021, 62, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turk-dunyasininda-orgutlenme-ve-butunlesme-sureci>, erişim 21.02.2022.
- SARIKAYA, Yalçın “Türki Cumhuriyetler’den Türk Devletleri Teşkilatı’na 30 Yılın Muhasebesi”, *TASAV*, 2021, <https://www.tasav.org/index.php/turki-cumhuriyetler-den-turk-devletleri-teskilati-na-30-yilin-muhasebesi.html>, erişim 21.02.2022.
- SCHOCH Bruno ve SPANGER Hans-Joachim (2020). “Introduction”, Azer Babayev, Bruno Schoch ve Hans-Joachim Spanger (ed.), *The Nagorno-Karabakh Deadlock*, Springer VS, 1-14.
- SHAIKH Shaan ve RUMBAUGH, Wes, “The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense”, *Center for Strategic International Studies*, 2020, <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> erişim 02.03.2022.
- SMITH Dianne L., “Central Asia: A New Great Game?”, *US Army War College Press*, 1996, https://www.files.ethz.ch/isn/109548/Central_Asia_New_Great.pdf erişim 24.02.2022.
- ŞAHİN Çiğdem (2015). “Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)”, Vecdi Can, Köksal Şahin ve M. Kürşad Uçar, (ed.), *13. Türk Dünyası Kongresi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1165-1174.
- YALÇINKAYA Haldun, “Turkey’s Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War”, *The German Marshall Fund of the United States*, 21.01.2021, <https://www.gmfus.org/news/turkeys-overlooked-role-second-nagorno-karabakh-war>, erişim 08.03.2022.
- WAAL, Thomas de, “The Nagorny Karabakh Conflict in its Fourth Decade”, *CEPS Working Document*, 2021, Vol 2, s. 1.

İnternet Kaynakları

- “Aliyev: Zengezur, Tüm Türk Dünyasını Birleştirecek”, *TRT Haber*, 31.03.2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/aliyev-zengezur-tum-turk-dunyasinu-birlestirecek-569191.html>, erişim 03.03.2022.
- Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan Cumhurbaşkanlarına Teşekkür Etti”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 08.10.2020, <https://www.turkkon.org/tr/haberler/azerbaycan-cumhurbaskani-ilham-aliyev-kazakistan-ozbekistan-ve-kirgizistan-cumhurbaskanlarina-tesekkur-etti-2079>, erişim 01.03.2022.
- “Azerbaycan’ın Karabağ Zaferi: İşte Anlaşmanın Maddeleri”, *TRT Haber*, 11.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi-iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html>, erişim 24.02.2022.
- “Cumhurbaşkanı İlham Aliyev: Türk Konseyi, Azerbaycan’ın haklı davasını en güçlü şekilde desteklemiş olan uluslararası teşkilattir”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 19.01.2021, <https://www.turkkon.org/tr/haberler/cumhurbaskani-ilham-aliyev-turk-konseyi-azerbaycanin-hakli-davasini-en-guclu-sekilde-desteklemis-olan-uluslararası-teskilattir-2154>, erişim 01.03.2022.
- “Global Conflict Tracker”, *Council on Foreign Relations*, 2022, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict>, erişim 27.02.2022.
- “Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev’den Azerbaycan’a Destek”, *TRT AVAZ*, 09.10.2020, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrayadan/kazakistan-cumhurbaskani-tokayevden-azerbaycana-destek/5f7f593801a30a2b3479c26e>, erişim 02.03.2022.

- REHİMOV Ruslan, “Zengezur Koridoru Türkiye ile Azerbaycan Arasında Yeni Bağlantı Sağlayacak”, *Anadolu Ajansı*, 31.05.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/zengezur-koridoru-turkiye-ile-azerbaycan-arasinda-yeni-baglanti-saglayacak/2259193>, erişim 03.03.2022.
- REHİMOV Ruslan, “Naççıvan Anlaşması 10. yılında tarihi dönemeçte”, *Anadolu Ajansı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nahcivan-anlasmasi-10-yilinda-tarihi-donemecte/1600917>, erişim 25.06.2022.
- “Statement of Secretary General of the Turkic Council on Nagorno-Karabakh Settlement”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 10.11.2020, <https://www.turkkon.org/en/haberler/statement-of-secretary-general-of-the-turkic-council-on-nagorno-karabakh-settlement-2107>, erişim 01.03.2022.
- “The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer”, *International Crisis Group*, 15.02.2022, <https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer>, erişim 27.02.2022.
- TOMAR Cengiz, “Tarihi dönüm noktası: Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi”, *Anadolu Ajansı*, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tarihi-donum-noktasi-turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi/2425103>, erişim 25.02.2022.
- “Türk Akademisi”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi-1>, erişim 25.06.2022.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>, erişim 22.02.2022.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Organizasyon Şeması”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-semasi>, erişim 22.02.2022.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>, erişim 23.02.2022.
- “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, erişim 25.02.2022.
- “Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi)”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, erişim 21.02.2022.
- “Türk Konseyinden Azerbaycan’ın Toprak Bütünlüğüne Destek”, *Kırım Haber Ajansı*, 28.09.2020, <https://qha.com.tr/haberler/guvenlik/turk-konseyinden-ermenistan-a-issale-son-ver-cagrisi/252113/>, erişim 27.02.2022.
- “Türk Konseyi Genel Sekreterinin Beyanatı”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, 28.09.2020, <https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-konseyi-genel-sekreterinin-beyanati-2075>, erişim 27.02.2022.
- “Türk Kültür ve Miras Vakfı”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi>, erişim 25.06.2022.
- “Uzbekistan Expresses Concern over Developments on Azerbaijan-Armenia Border”, *Russian News Agency*, 15.07.2020, <https://tass.com/world/1178943>, erişim 02.03.2022.
- VELİYEV, Cavid, “Şuşa Beyannamesi ve Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Ufuklar”, *Anadolu Ajansı*, 16.06.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/susa-beyannamesi-ve-turkiye-azerbaycan-iliskilerinde-yeni-ufuklar/2275640>, erişim 03.03.2022.
- “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, *U.S. Department of States*, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, erişim 11.03.2022.